

BORDÁNÉ RABÓCZKI Mária

KOCKÁZATKEZELÉS ÉS BELSŐKONTROLL-RENDSZEREK – ELSŐ VONALBAN A TÁRSASÁGIRÁNYÍTÁSI VISSZAÉLÉSEK ELLENI VÉDELEMBEN

A cikk a kockázatkezelés és a belső kontrollok témakörét a társaságirányítás rendszerében betöltött szerepe alapján vizsgálja. Ebből következően előtérbe kerülnek a testületi irányítást megvalósító társaságok, főként a tőzsdei részvénytársaságok. A bemutatott elvi megközelítések és legjobb gyakorlatok azonban más szervezetek számára is tanulsággal szolgálnak. A belső kontrollokkal kapcsolatos elvi megközelítések, az európai uniós, az amerikai és más nemzeti szintű követelmények és gyakorlatok, valamint a könyvvizsgáló szerepének elemző értékelése alapján figyelemre méltó megállapításokat tesz a szerző a továbblépéssel kapcsolatban.

Kulcsszavak: belső kontroll, könyvvizsgálat, kockázatkezelés

Az elmúlt évek vállalati összeomlásainak bekövetkeztéhez nagymértékben hozzájárultak a vállalatok kockázatkezelési és belsőkontroll-rendszereiben levő hiányosságok. Ezt a következtetést már az egyesült királysági Cadbury Bizottság¹ létrejöttét (1991) megelőzően lezajlott pénzügyi botrányok, mint a BCCI és a Maxwell esetek is alátámasztották, és az évezredünk első éveiben bekövetkező, Enron, WorldCom, Parmalat és más botrányok tapasztalatai is megerősítették. Hazai példát idézve könnyen képet alkothatunk azon kereskedelmi bank belsőkontroll-rendszeréről és a kockázatkezelés színvonaláról, ahol csak az összeomlás bekövetkeztékor derült ki, hogy a könyvekben kimutatott befektetések jelentős része a valóságban nem képvisel értéket.

Bár minden eset egyedi, a vállalatirányítási kudarcok tapasztalatai alapján több esetben hasonló hiányosságok fedezhetők fel. Mr. Jaime Caruana² az Iszlám Pénzügyi Szolgáltatási Tanács (IFSB – Islamic Financial Services Board) 2005-ben tartott 2. csúcstalálkozóján előadásában rámutatott a leggyakrabban megfigyelhető hiányosságokra.

– „Az igazgatóság nem mérte fel a cég által vállalt kockázatokat, és nem gyakorolt megfelelő felügyeletet, vagy nem alkalmazott megfelelő beszámoltatási

gyakorlatot a felsővezetés és az alkalmazottak gyakorlati ténykedése fölött.

- A belső kontrollok vagy gyengék voltak, vagy nem léteztek, illetve csak papíron jelentek meg, gyakorlati végrehajtás nélkül.
- A belső és külső ellenőrzés között „elsikkadt” a csálás, sőt a nem megfelelő ellenőrzések időnként bátorították is ezt a magatartást” (Caruana, 2005, p. 3).

A hazai szakirodalomban jelentős figyelmet kapnak az igazgatóság és a menedzsment feladatai a stratégiai menedzsment, a menedzserek kiválasztása, valamint a teljesítményük értékelése és javadalmazása terén. A cikk az irányítással megbízottak és a menedzsment feladatait a kockázatkezelés és a belső kontrollok területén vizsgálja, előtérbe helyezve a társaságirányítási visszaélések elleni védelem szempontjait.

A belső kontroll és a belső ellenőrzés fogalmának értelmezése

A nemzetközi szakirodalomban a belső kontroll (internal control) fogalmát következetesen megkülönböztetik a belső ellenőrzés (internal audit) fogalmától. A magyar nyelvben nincs külön szavunk az angol „control” kife-

jezésére. Ily módon gyakran előfordul, hogy szakmai körökben és a szakirodalomban, beleértve egyes felsőfokú intézmények tananyagait is, mindkét fogalom megjelölésére a belső ellenőrzés kifejezést használják. Az utóbbi megállapítás jellemzi az IFAC nemzetközi könyvvizsgálati standardok adaptálása alapján a Magyar Könyvvizsgálói Kamara által publikált, hatályos Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok kiadványt, amely a belső kontrollok nemzetközi értelmezés szerinti fogalmát belső ellenőrzésként definiálja (MKVK, 2005: 18, 247–308. old.).

Az európai társaságirányítási reform keretében megszületett új számviteli és könyvvizsgálati irányelveknek az Európai Unió Hivatalos Lapjában 2006. év nyarán közzétett magyar nyelvű fordításában az „internal control” magyar megfelelőjeként szintén a „belső ellenőrzés” szerepel.

2003-ban a társaságirányítási témában a Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat szerkesztőségének leadott cikktervezetemben a két fogalom megkülönböztetése érdekében a legjobb kompromisszumos megoldásnak a kontroll kifejezés használatát láttam. Végül a magyar nyelv megőrzéséről szóló érvelést elfogadva, a cikk az „internal controls” megfelelőjeként „belső ellenőrző rendszerek” kifejezéssel jelent meg (Bordáné Rabóczki Mária, 2004: 117– 122. old.).

A Budapesti Értéktőzsde Rt. által 2004 februárjában közzétett Felelős Vállalati Ajánlásokban a belső kontrollok fogalmát, a nemzetközi értelmezésnek megfelelően, következetesen megkülönböztetik a belső ellenőrzéstől. A Belső Ellenőrök Szervezete (IIA) által kiadott és karbantartott nemzetközi belső ellenőrzési standardok magyarországi adaptálása során szintén megkülönböztetést nyert a két fogalom (Nemzetközi Belső Ellenőrzési Standardok, 2005). Az Állami Számvevőszék által publikált Ellenőrzési szakkifejezések és magyarázatok (szótár és glosszárrium) c. módszertani kiadvány szintén különbséget tesz a két fogalom között (Állami Számvevőszék, 2005).

Jelen cikkben a belső kontrollok és a belső ellenőrzés fogalmát a nemzetközileg elfogadott értelmezésnek megfelelően használjuk. A COSO keretrendszerben meghatározott fogalmat leegyszerűsítve, a belső kontroll alatt olyan folyamatot értünk, amelyet azzal a céllal terveztek és hajtanak végre, hogy a pénzügyi beszámolás megbízhatósága, a működés hatékonysága és eredményessége, valamint a külső és belső szabályoknak való megfelelés megfelelő bizonyosságot nyújtson a vállalati célok elérésére.³

„A belső ellenőrzés olyan független, objektív bizonyosságot adó eszköz és tanácsadói tevékenység, amely értéket ad a szervezet működéséhez, és javítja

annak minőségét. Módszeres és szabályozott eljárással értékeli és javítja a kockázatkezelési, a kontroll és az irányítási folyamatok hatékonyságát, ezáltal segíti a szervezeti célok megvalósítását” (IIA, 2007: 1. old.).

A belső ellenőrzési szakma jelentős hozzájárulást nyújt a társaságoknak, hogy elérjék a stratégiai és pénzügyi beszámolási céljaikat, valamint megfeleljenek a jogi és egyéb szabályozásoknak. A két szakmai terület kapcsolatát jól szemlélteti a Felelős Vállalati Ajánlások 1.7.2. pontja. „A belsőkontroll-rendszerek részeként a vállalatok kialakítanak egy úgynevezett függetlenített belső ellenőrzési csoportot, amely az igazgatóság vagy a felügyelőbizottság és a menedzsment számára rendszeresen objektív és független jelentést tesz a kockázatkezelés, a belsőkontroll-mechanizmusok, és a vállalatirányítási funkciók megfelelő működéséről (BÉT, 2004: 22. old.).

A két terület viszonyát illető fenti állásfoglalással egyezően a belső ellenőrzési funkció megvalósítását a belsőkontroll-rendszerek részének tekintem. Jelen cikkben a belső kontrollokra irányítjuk a figyelmet, a belső ellenőrzés vizsgálata csak az előbbiekkal való összefüggésekre terjed ki.

A téma kifejtésénél a „belső kontroll” és a „belső ellenőrzés” fogalmak a nemzetközileg elfogadott értelmezéseinek következetes használatával segíteni kívánom a szakmai közvéleményt az alapfogalmak helyes és tudatos használatában⁴.

Elvi megközelítések

Az OECD társaságirányítási alapelvek szerint az igazgatóság alapvető feladatai közé tartozik a vállalati számviteli és pénzügyi beszámolási rendszerek integritásának biztosítása, beleértve a függetlenített belső ellenőrzési funkció megvalósítását és a megfelelő kontrollok kiépítését. Ez utóbbi magába foglalja a kockázatok kezelésére létrehozott rendszereket és a pénzügyi, a működési, valamint a jogszabályoknak és egyéb standardoknak történő megfelelési kontrollok biztosítását (OECD, 2004, VI.D.7. alapelv: 25. old.). A közzétételről és átláthatóságról szóló V.A.6. alapelv rögzíti azt a követelményt, hogy a közzétételnek tartalmaznia kell az adott társaságnál az előre felbecsülhető kockázatokkal kapcsolatos lényeges információt (OECD, 2004: 22. old.). Ilyenek lehetnek például az adott ágazatra vagy adott földrajzi területre jellemző, valamint a feltételes kötelezettségek-ből és az opciókból származó kockázatok. A közzétételnek ki kell terjednie továbbá a kamatláb, illetve adott esetben az árfolyam, valamint a környezetvédelmi kötelezettségekből származó kockázatokra.

A belsőkontroll-rendszerekre vonatkozóan számos elvi megközelítés létezik. Ilyenek a COSO (USA),

a Turnbull (Egyesült Királyság) és a CoCo (Kanada) keretrendszerek, amelyek elméleti útmutatást adnak a kontrollok gyakorlatban történő kialakításához.

A COSO keretrendszer létrehozása a Treadway Bizottság szervezeteit szponzoráló bizottság⁵ nevéhez kapcsolódik (COSO, 1992). A COSO önkéntes magán-szektori szervezet, amely az iránt kötelezte el magát, hogy az üzleti etika megerősítésével, hatékony belső-kontroll rendszerekkel és vállalatirányítással javítsa a társaságok pénzügyi beszámolásának színvonalát. A Treadway Bizottságot a pénzügyi beszámolással kapcsolatos csalások kivizsgálása céljából hozta létre az Amerikai Értékpapír és Tőzsdebizottság, a SEC⁶. Nemzetközi mércével mérve az üzleti és a közszféra szervezetei talán a COSO keretrendszert használják elvi alapként a legszélesebb körben rendszereik kialakításánál és továbbfejlesztésénél.

A Turnbull-megközelítés kifejtése a Turnbull Bizottság által készített „Belsőkontroll-rendszerek: Útmutató az igazgatósági tagok számára az Egyesített Kódex-szel kapcsolatosan” című munkában található. Az útmutatót az Angliai és Walesi Okleveles Könyvvizsgálók Intézete 1999-ben publikálta (Turnbull Committee, 1999). Az időközben bekövetkezett változások érvényre juttatása céljából a Turnbull Review Csoport elvégezte az útmutató felülvizsgálatát, és a Pénzügyi Beszámolási Tanács 2005 júniusában közzétette a felülvizsgálat eredményét (Turnbull Review Group, 2005).⁷

A CoCo keretrendszert az Okleveles Könyvvizsgálók Kanadai Intézete dolgozta ki 1994-ben.⁸ A CoCo keretrendszer lényegében a COSO kanadai változata. A keretrendszer négy komponensét a kontrollcélok kitűzése, az elkötelezettség, a szakmai rátermettség és a kontrollok nyomon követése jelentik. Az utóbbi elem magába foglalja a tanulságok levonását és magát a tanulási folyamatot is.

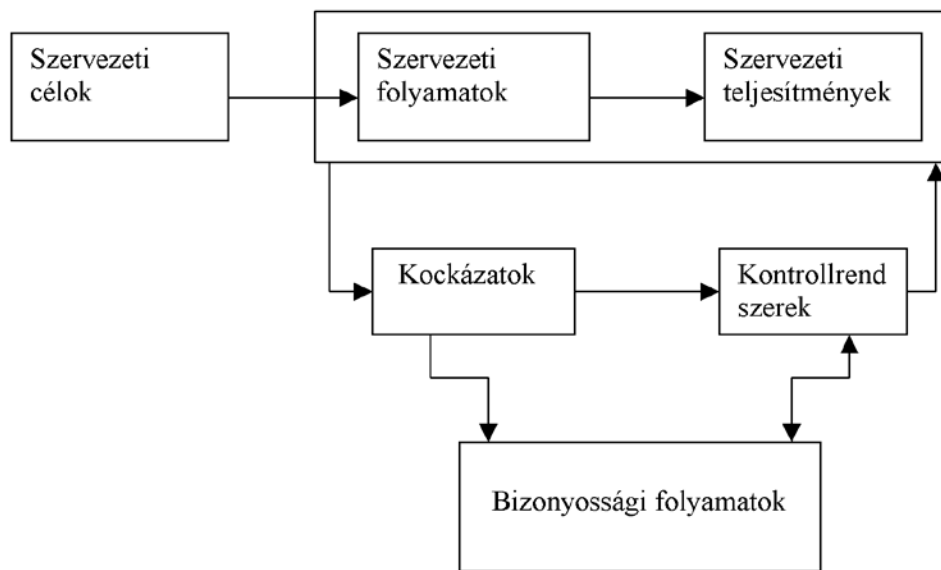
A világgazdaságban bekövetkezett vállalati összeomlások és az egyre gyorsabban változó gazdasági környezet felerősítették a kockázatkezelés jelentőségét. Az igazgatósággal szemben komoly elvárás, hogy a tulajdonosok és egyéb érintettek érdekében gondoskadjon a vállalatot fenyegető kockázatok azonosításáról és

értékeléséről, valamint azok elfogadható szintre történő csökkentése érdekében a megfelelő kontrollok létrehozásáról. Ezt a folyamatot röviden kockázatkezelésnek hívjuk. További elvárás, hogy a folyamat terjedjen ki a stratégiához, a mindennapi folyamatos működéshez, a jogszabályok és az egyéb szabályoknak történő megfeleléshez, valamint a pénzügyi beszámoláshoz kapcsolódó kockázatokra.

2001-től a COSO kiterjesztette kutatását a vállalati kockázatkezelés területére is. A kockázatkezelés fogalma a COSO Vállalati kockázatkezelés keretrendszerében a következő: „Az igazgatóság, a menedzsment és más személyek által a stratégia meghatározásában és kivitelezésében alkalmazott folyamatok, amelyeket arra a célra terveztek, hogy segítségükkel beazonosítsák a vállalatra veszélyt jelentő, nemkívánatos eseményeket, kezeljék azokat, és ezáltal elegendő és megfelelő bizonyosságot nyújtsanak az üzleti célkitűzések elérésére” (COSO ERM, 2004: 2. old.). M. Parkinson és N. Barker a vállalati célok, a kockázatok, a kontrollok és a bizonyossági folyamatok közötti kapcsolatot az 1. ábrával szemlélteti (Parkinson –Baker, 2005: 18. old.).

1. ábra

Szervezeti célok, kockázat, kontroll és bizonyosság



A kockázatkezelés és a belső kontrollok a vezetői eszközrendszerek részét képezik, amelyek a stratégiai és egyéb célok elérésére bizonyosságot nyújtanak a vállalatirányítás számára. Kialakításuknál figyelembe kell venni a vállalkozás egyedi jellemzőit, biztosítani kell, hogy rugalmasan igazodjanak az adott üzleti vállalkozás természetéhez és igényeihez.

A fentiekért elsősorban az irányítással megbízottakat⁹ terheli a felelősség. Az ő feladatuk, hogy beleágyazzák ezt a felelősséget az üzleti szervezeten keresztül a

menedzsment¹⁰ és az alkalmazottak cselekedeteibe, beleértve a belső ellenőrzési funkció megfelelő betöltéséért való felelősséget is (Bordáné Rabóczki Mária, 1989).

Általánosan elfogadott közelítés, hogy a kockázatok kezelésénél nem tűzhető ki célként a kockázatok teljes kiküszöbölése. Erről Helmut Maucher, a Nestlé tiszteletbeli igazgatósági elnöke a következőképp vélekedik: „Az üzleti életben a kockázatot el kell fogadni. Azok vállalják a legnagyobb kockázatot, akik el akarják kerülni azt.” (Economist Intelligence Unit, 2002: 2. old.)

Az irányítással megbízottak a kockázatok ésszerű kezelésének határáig terjedően vonhatók felelősségre (COSO ERM, 1994). Annak érdekében, hogy a felelősségre vonás józan ítéletalkotásra, valamint a piaci szereplők számára hasznos információk közzétételére ösztönözzön, arányosnak kell lennie az elkövetett mulasztás következményeivel.

Az előzőekben vázolt keretrendszerek közös jellemzője, hogy a belső kontrollokat szélesesen, a pénzügyi, működési és megfelelési kontrollokra kiterjedően értelmezik. A tagállamok alkalmazási tapasztalatai alátámasztják a pénzügyi, működési és megfelelési kontrollokat átfogó, tágabb elméleti megközelítés előnyeit, a kizárólag a pénzügyi beszámolásra fókuszáló megközelítéssel szemben. Az utóbbira jelent példát a Sarbanes-Oxly törvény.

A belső kontrollok fogalma, összetevői – könyvvizsgálói nézőpont

A következőkben a COSO keretrendszer gyakorlati alkalmazását a jog szerinti könyvvizsgálat területén mutatjuk be.¹¹ A jog szerinti könyvvizsgáló a belső kontrollok azon elemeit vizsgálja elsődlegesen, amelyek hatással vannak a pénzügyi beszámolóra. A könyvvizsgálat szempontjából azok a releváns kontrollok, amelyek a pénzügyi kimutatásokban megjelenő lényeges hibás állítás kockázatát csökkentik. E kockázat felmérése érdekében a könyvvizsgálónak megfelelő ismeretet kell szereznie az adott szervezet és környezete összetevőiről, és a becsült kockázatokra adott válaszul meg kell terveznie a megfelelő könyvvizsgálói eljárásokat.

Az alábbiakban a Nemzetközi Könyvvizsgálói és Bizonyossági Standard Bizottság (International Auditing and Assurance Standard Board, IAASB)¹² által kibocsátott, a gazdálkodó és környezetének megismeréséről, valamint a lényeges hibás állítások kockázatának felméréséről szóló ISA 315 standardban definiált fogalmat idézzük.¹³

„A belső kontroll az irányítással megbízottak, a menedzsment és más személyek által tervezett és végrehajtott folyamat abból a célból, hogy az megfelelő

bizonyosságot nyújtson a gazdálkodó elé kitűzött célok elérésére, a pénzügyi beszámoló készítés megbízhatósága, a működés hatékonysága, eredményessége, valamint a vonatkozó jog- és egyéb szabályoknak való megfelelés tekintetében” (IFAC, 2007).

A standard a fenti fogalmat a COSO keretrendszernek megfelelően határozza meg. A komponensek kifejtése szintén az említett keretrendszeren alapul:

- (i) a kontroll környezete,
- (ii) a vállalati kockázat felmérésének folyamata,
- (iii) a pénzügyi beszámoló elkészítése és a nyilvánosságra hozatal szempontjából releváns információs rendszer, beleértve a kapcsolódó üzleti folyamatokat is,
- (iv) a kontrolltevékenységek,
- (v) a kontrollok nyomon követése.

Az ISA 315 standardot a Magyar Könyvvizsgálói Kamara az ISA 400 helyettesítésére 2006. január 1-jén, vagy az azt követően kezdődő időszakok beszámolóinak könyvvizsgálatára vonatkozó hatállyal adaptálta a nemzeti könyvvizsgálói standardok sorába.

Az új standardban kibővültek a komponensek az ISA 400 standardhoz képest, amely a fent felsorolt összetevők közül csak a kontrollkörnyezetet és a kontrolljelzéseket nevesítette. Az új standardban a COSO keretrendszernek történő megfelelés, tekintettel a széles körű nemzetközi használatára, a kontrollkritériumok terén egy közös alapot biztosít az igazgatósági és a felügyelőbizottsági tagok, a menedzserek és az auditorok számára, az utóbbiba beleértve a külső, a belső, valamint az információrendszer-auditorokat is.¹⁴ A közös elvi bázis mind a kliens, mind a szakértői oldalon hozzájárulhat a jobb megértéshez.

A könyvvizsgáló természetesen a COSO-tól eltérő keretrendszert is használhat, ha az megfelel az ISA-ban a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatára vonatkozóan rögzített követelmények elveinek.

A 315 standard az elődjéhez képest lényeges növelést követeli meg a vállalati kockázatok értékelése területén végzendő könyvvizsgálói munkának. Egyrészt a befektetők a könyvvizsgálótól elegendő és megfelelő bizonyosságot kívánnak kapni arról, hogy a pénzügyi kimutatások összeállítása egy megbízható számviteli információs rendszeren és pénzügyi beszámolási rendszeren alapul. Másrészt az irányítással megbízottaknak a pénzügyi beszámolóban az eddigieknél több információt kell szolgáltatni a vállalati működés kockázatairól és kezelésük módjairól a befektetők számára. „A könyvvizsgáló által becsült kockázatokra adott válaszként alkalmazott eljárások” c. átdolgozott ISA 330 standard megnövekedett követelményeket állít fel a könyvvizs-

gálóval szemben a könyvvizsgálati kockázat elfogadhatóan alacsony szintre történő csökkentése érdekében elvégzendő könyvvizsgálati eljárásokban.

Követelmények – nemzetközi kitekintés

Az USA-ban és Európában végbement vállalati összeomlások tapasztalatai felhívták a figyelmet a kockázatkezelés és a kontrollok jelentős szerepére, amelyet a befektetők bizalmának visszaszerzése terén tölthetnek be.

A társasági törvény magasan kvalifikált szakértőknek egy csoportja – az ún. Winter-csoport¹⁵ – az Európai Bizottság megbízásából ajánlásokat fogalmazott meg a társasági törvény modernizálására és a társaságirányításra vonatkozóan. Jelentésüket „A társasági törvény modern szabályozási kerete Európában” címmel tette közzé a bizottság (European Commission, 2002a). A Winter-jelentés a vállalati bukások elleni védelem szempontjából a kockázatok kezelésére szolgáló eljárásokra helyezi a hangsúlyt. Javaslatuk szerint a tőzsdei vállalatok esetében a társaságirányítás helyzetére vonatkozó jelentésnek tartalmaznia kell a vállalat üzleti tevékenységével járó kockázatok lényegére és azok kezelésére vonatkozó információkat. Ha a kockázatok kezelése nem történik meg, ennek világosan ki kell derülnie az igazgatóság nyilatkozatából (European Commission, 2002: 45–47. old.). A következőkben az európai uniós követelményeket tekintjük át.

Közösségi szintű szabályozás – a jog szerinti könyvvizsgáló szerepe

Napjainkban jelentős változások következtek be a társaságirányítás európai szabályozásában. Az Európai Bizottság 2003-ban két közlemény keretében cselekvési tervekben foglalta össze a társaságirányítás megújításának legfontosabb feladatait (European Commission 2003a; European Commission 2003b). 2006-ban a cselekvési tervek megvalósítása részeként hatályba léptek a közösségi számviteli irányelvek módosításai és a jog szerinti könyvvizsgálatról szóló új irányelv. A fenti jogszabályok fontos új szabályozási elemeket tartalmaznak a kockázatkezelés és a belső kontrollok tekintetében.

A pénzügyi szférában a fentiekben említett közösségi szabályozások mellett jelentős szerepet tölt be az Európai Bizottság által kiadott Pénzügyi Szolgáltatások Cselekvési Terve és a Bázeli Bizottság által kibocsátott Bazel I., majd Bazel II. irányelvek és más közlemények.

A jog szerinti könyvvizsgálatról szóló 2006/43. EK-irányelv preambuluma (24. pont) szerint a hatékony belsőkontroll-rendszerek elősegítik a pénzügyi

beszámolás minőségének javítását.¹⁶ Az irányelv 41. cikke értelmében minden közérdeklődésre számot tartó jogalany¹⁷ rendelkeznie kell auditbizottsággal, illetve gondoskodni kell az auditbizottsági funkció megvalósításáról. Az auditbizottság figyelemmel kell, hogy kísérje a társaság kockázatkezelési és belsőkontroll-rendszereinek, valamint a belső ellenőrzési funkció betöltésének hatékonyságát. A 41. cikk (4) pontja értelmében a jog szerinti könyvvizsgáló köteles jelentést tenni az auditbizottságnak a könyvvizsgálat során felmerülő kulcsfontosságú kérdésekről, különösen a belső kontrollok pénzügyi beszámolási folyamattal kapcsolatos jelentős hiányosságairól.

A 4. és 7. uniós irányelvek módosításáról szóló 2006/46/EK irányelv bevezeti a tőzsdei vállalatok számára a társaságirányítási jelentés készítésének kötelezettségét.¹⁸ A jelentés tartalmára vonatkozóan az irányelv megköveteli többek között a tőzsdei társaságtól a belsőkontroll- és kockázatkezelési rendszereik fő jellemzőinek ismertetését mind vállalati, mind pedig csoportszinten (4. irányelv 46. a és 7. irányelv 36. (2) f).¹⁹ A hatékonyságról szóló jelentéstétel követelménye nem merül fel sem az irányítással megbízottak, sem a jog szerinti könyvvizsgáló oldaláról.

A jog szerinti könyvvizsgáló szerepe vonatkozásában, a független könyvvizsgálói jelentésről szóló, módosított ISA 700 szerint, a jog szerinti könyvvizsgáló abból a célból végez munkát, hogy a társaság beszámolójáról véleményt tudjon mondani. (IFAC, 2007). Ez a vélemény azonban semmilyen bizonyosságot nem nyújt a kockázatkezelésben vagy a belső kontrollok milyenségében, illetve hatékonyságában (Fekete Imréné, 2005).

A 4. és 7. irányelvek pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatához kapcsolódóan ugyanezt a követelményt fogalmazzák meg a könyvvizsgálóval szemben. Az irányelvek módosítása értelmében a könyvvizsgáló a belső kontrollokról és a kockázatkezelésről szóló jelentés, illetve a pénzügyi kimutatások összhangját kell, hogy vizsgálja.

A jog szerinti könyvvizsgálatról szóló 2006/43/EK irányelv 41. cikkében az auditbizottság felé megjelenő könyvvizsgálói jelentési kötelezettség akkor merül fel, ha a könyvvizsgáló lényeges gyengeségeket állapít meg a pénzügyi beszámolással kapcsolatos belső kontrollok terén. Ez a követelmény szintén nem azonosítható a rendszerről alkotott könyvvizsgálói véleménnyel.

Az irányelvek modernizálása eredményeként bevezetett változásokról összefoglalóan megállapítható, hogy a jog szerinti könyvvizsgálat továbbra sem nyújt külső bizonyosságot a belső kontrollok megfelelőségére.

Pozitívan értékeljük az Európai Bizottság és a FEE álláspontját, amely szerint a társaságirányítási család-

sokra adott válaszul nincs szükség a leíró jellegű, részletes szabályozás növelésére. Az emberi tisztességet nélkülöző személyeket a további szabályozások sem tartják vissza a csalás elkövetésétől. Az Európai Bizottság az új irányelvi szabályozásban mellőzi a leíró jellegű szemléletet. Megfelelő mozgásteret biztosít a tagállamok számára a nemzetgazdasági sajátosságaik figyelembevételéhez.

Amennyiben a belső kontrollokkal kapcsolatosan újabb európai jogi szabályozás bevezetése elkerülhetetlennek látszik, akkor ezt az igényt a nemzetközi fejlemények elemzésével és megfelelő költség-haszon számítással kell alátámasztani.

Nemzeti szintű követelmények

Az egyes tagállamok nemzeti szintű szabályozásai jelentős eltéréseket mutatnak a fentiekben körvonalazott új irányelvi követelményekhez képest. Vannak tagállamok, ahol a jelenleg alkalmazott követelmények jóval meghaladják az irányelvekben megfogalmazott elvárásokat. Ilyenek pl. az Egyesült Királyság, Hollandia és Írország. Vannak tagországok, ahol a jelenleg meghatározott követelményekhez képest jelentős előrelépésre van szükség ahhoz, hogy megfeleljenek a közösségi elvárásoknak.

A téma európai vonatkozásainak kutatására az FEE Audit Munkabizottsága munkacsoportot hozott létre. A projekt egyik lényeges célja, hogy segítse az Európai Bizottságot a szakterületre irányuló szabályozás minőségének javítására irányuló tevékenységében. 2005-ben az FEE munkacsoport munkájának eredményeként „A kockázatkezelés és belsőkontroll-rendszerek az EU-ban” címmel vitaindító tanulmányt tett közzé (FEE, 2005). A tanulmány kérdőíves felmérésre támaszkodva összehasonlíttja és értékeli a felmérésbe bevont országokban alkalmazott rendszerek főbb jellemzőit. A vizsgálat az európai országokra és az USA-ra terjed ki. A felmérés eredménye azt mutatja, hogy a belső kontrollokra vonatkozó valamilyen követelmény minden vizsgált országban létezik, de a követelmények szintje lényeges eltéréseket mutat. A belsőkontroll-követelmények elméleti alátámasztottságáról az USA-n kívül csak az Egyesült Királyság, Írország és Hollandia hivatkozik nemzetközileg elismert keretrendszerek valamelyikére.

A felmérés tapasztalatai szerint eltérők az igazgatósággal szemben meghatározott követelmények. A legtöbb vizsgált országban az igazgatóság felelőségét a megfelelő belső kontrollok és kockázatkezelés kialakítása és működésük biztosítása képezi. Néhány országban – pl. Ciprus, Hollandia, Írország, Egyesült Királyság, Portugália, Svédország, USA – az igazga-

tóság feladata a kontrollok hatékonyságának időszakonkénti felülvizsgálata, illetve néhány esetben – Hollandia, Portugália, Svédország, USA – az erről szóló jelentés közzététele is.

A könyvvizsgálónak a fentiekkel kapcsolatos jelentési kötelezettsége is változatos képet mutat. Egyes országokban a jog szerinti könyvvizsgálónak nincs ilyen jelentési kötelezettsége. Más országban csak belső jelentési kötelezettség áll fenn. Erre jelent példát Németország, Ausztria és Portugália esete. Bizonyos országokban külső jelentési kötelezettsége van a könyvvizsgálónak. Ilyen országok Ciprus, Egyesült Királyság, Franciaország, Írország, Svédország és az USA. A külső könyvvizsgálói jelentési kötelezettségek tartalmában is jelentős eltérések tapasztalhatók.

Mint ahogyan a fenti kutatás eredménye is igazolja, az igazgatósággal és a jog szerinti könyvvizsgálóval szemben fennálló követelményekben eltérő véleményekkel és eltérő gyakorlati megoldásokkal találkozhatunk a nemzetközi üzleti életben. A következőkben az amerikai, az angol és az ír nemzeti követelmények összefoglalása látható.

Az amerikai Sarbanes-Oxley (SOX) törvény 302. és 404. cikkei, a hozzájuk kapcsolódó SEC-szabályozások rendkívül szigorú előírásokat és egyben értékelési kritériumokat fogalmaznak meg az amerikai tőzsdén jegyzett társaságok felsővezetése és könyvvizsgálói számára.

A 302. cikk és a hozzá kapcsolódó SEC szabályozás magukba foglalják a pénzügyi beszámolóban közzétett információkhoz kapcsolódó kontrollkövetelményeket. A cikk értelmében a vezérigazgatót és a pénzügyi igazgatót terheli a felelőség azért, hogy a negyedéves és éves beszámolóknak közzétett adatok ellenőrzéséről gondoskodjanak. Az említett felsővezetőknek rendszeresen és nyilvánosan kell beszámolniuk azon kontrollok és folyamatok értékeléséről, amelyek biztosítják, hogy a beszámolás alapját képező számviteli elszámolás, összesítés és a számviteli adatok továbbítása megfelelő és folyamatos legyen. Nyilatkozatban igazolniuk kell felelőségüket a közzétételi kontrollok felállításáért és működésük hatékonyságának rendszeres értékeléséért, valamint az éves és évi közli beszámolóknak közzétett információk valós tartalmaért.

A SOX 404. cikke és a hozzá kapcsolódó SEC szabályozás meghatározzák a pénzügyi beszámolási folyamathoz kapcsolódó belső kontrollokat. Megkövetelik, hogy a felsővezetés a közzétett jelentésében nyilvánosan fejezze ki felelőségét az adott üzleti évre vonatkozóan a pénzügyi beszámolási folyamat megfelelő ellenőrzését biztosító kontrollok felállításáért és működtetéséért, valamint hatékonyságuk értékeléséért.²⁰

A könyvvizsgáló belső kontrollokkal kapcsolatos feladatait az amerikai Nyilvános Társaságok Számviteli Felügyeleti Testülete (Public Companies Accounting Oversight Board, PCAOB) határozza meg. A PCAOB által kibocsátott 2. számú könyvvizsgálati standard (AS2) értelmében az elvégzett könyvvizsgálat alapján közzétett könyvvizsgálói jelentésnek a következőkre kell kiterjednie:

- a pénzügyi kimutatásokról szóló véleményre,
- a pénzügyi beszámolóhoz kapcsolódó belső kontrollok vezetői értékeléséről szóló véleményre, és
- a pénzügyi beszámolóhoz kapcsolódó belső kontrollokról szóló véleményre.

A könyvvizsgálónak a fenti tartalmú jelentését nyilvánosan közzé kell tennie.

Ezt a modellt nevezik a nemzetközi szakirodalomban „integrált hármas auditnak”. A fentiek értelmében az USA-ban a könyvvizsgáló által a kockázatmenedzsmenttel és a belső kontrollokkal kapcsolatban elvégzett hitelesítés a pénzügyi kimutatások hitelesítésére vonatkozó megbízás tárgyát képezi. Az elvárt bizonyossági szint erre vonatkozóan is a pénzügyi kimutatásokkal megegyezően az elegendő és megfelelő bizonyosság nyújtása.

A 2. sz. könyvvizsgálati standard részletesen meghatározza a könyvvizsgáló által követendő folyamatokat. A standard előírja a könyvvizsgálók számára a kontrollok tervezésének, a jelentős kontrollok meghatározásának és működési hatékonyságának vizsgálatát. A standard a vizsgálatnál alkalmazandó mintavétel terjedelmére is követelményt állít. Összefoglalva a fentieket: az USA-ban az ismertett könyvvizsgálói feladat elvégzéséhez a könyvvizsgáló rendelkezésére áll a SOX-ban és a hozzá kapcsolódó SEC-szabályozásokban, valamint a 2. sz. könyvvizsgálati standardban megfogalmazott kritériumrendszer.

Az Egyesült Királyságban és Írországban a tőzsdén jegyzett vállalatok igazgatósági testületei a Turnbull jelentésben közzétett iránymutatás szerint az Egyesített Kódex vonatkozó cikkeinek megfelelően készítik el jelentéseiket. A széles értelemben vett belsőkontroll-rendszerekről nyilvánosan kell beszámolniuk, beleértve a kockázatértékelés, valamint a kontrollrendszerek hatékonyságának vizsgálatánál alkalmazott módszerek leírását. Mindkét országban a Turnbull-útmutató képezi az elméleti keretet a vizsgálatához.

A széles értelemben vett belső kontrollok vizsgálata kiterjed a pénzügyi, a működési és a megfelelési kontrollokra. Ez egy tágabb közelítés, mint amit a SOX-törvény követel, mivel a vizsgálatot nem szűkíti le a pénzügyi beszámolásra. Ha a jelentési, illetve közzételti követelményeket hasonlítjuk össze az említett két

közelítésmód esetében, akkor a Turnbull-szemlélet bizonyul szűkebbnek. Az igazgatónak ugyan a Turnbull útmutató alapján is igazolniuk kell, hogy megvizsgálták a társaság belsőkontroll-rendszerét a szóban forgó üzleti periódusban, de a társaságirányítási állításokról szóló jelentésükhöz nem kötelesek hozzátenni a hatékonyság értékeléséről szóló jelentésüket. Az egyesült királysági szabályozás a könyvvizsgáló felé nem fogalmazza meg a hatékonyság értékeléséről szóló igazgatósági állítások könyvvizsgálatát. A könyvvizsgáló a kivételek alapján történő jelentési elvet követi a társaságirányítási állításokkal kapcsolatos külső jelentési kötelezettsége teljesítésénél.²¹ Írországban a nemzeti szabályozás értelmében a könyvvizsgáló felülvizsgálja az igazgatóságnak a belső kontrollok hatékonyságáról szóló állításait, és az arról szóló jelentését nyilvánosan közzé kell tennie.

A követelmények értékelése – európai továbblépés

A társaságirányítási témában rendezett szakmai fórumok egyik legvitatottabb kérdése a kockázatkezelés és belső kontrollok, valamint az azokról szóló közzétételek fejlesztése. Jelentős eltérés tapasztalható az amerikai és az európai közelítési módban és az Európán belüli szabályozási gyakorlatokban is (Bordáné Rabóczki Mária, 2006a).

Az előrelépéshez szükséges, hogy a különböző nézetek ütköztetésére a jövőben is teret adjanak a szakmai viták.

Eltérőek a vélemények Európában az amerikai szabályozás modellértékéről. A pénzügyi beszámolásra vetett bizalom növekedése kétségtelenül elismert előnye az amerikai gyakorlatnak. Az a tény is értékelendő, hogy a pénzügyi beszámolóhoz kapcsolódó belsőkontroll-rendszerek könyvvizsgálatához rendelkezésre áll egy jogszabályi alapú kritériumrendszer. Ugyanakkor az is tény, hogy az AS2 nyomán jelentős feszültség keletkezett a könyvvizsgáló és a felsővezetés viszonyában. Komoly fenntartások merülnek fel a felsővezetés számára nyújtott útmutatás megfelelősége és a túlzott költségek vonatkozásában. Az előbbi illetően a PCAOB szerint félreértés volt, hogy az AS2 csak a könyvvizsgálóknak szól. Véleménye szerint az a menedzsmentnek is eligazítást ad a belső kontrollok fenntartására, értékelésére és az arról szóló jelentés tartalmára (Dzinkowski, 2007: 83. old.).

A túlzott költségeknél a vezetés azon kérdésére, hogy miért végzi a könyvvizsgáló a belső kontrollok tesztelésével kapcsolatosan azt a sok, számukra értéktelennek tűnő munkát, a könyvvizsgáló a következőt tudja válaszolni: „Én nem tudom lényegre törően megmagyarázni, miért teszem, sőt egyetértek Önökkel,

hogyan nem a legjobb kihasználása a könyvvizsgálói óráknak, de tennem kell, mert az AS2 megköveteli” (Dzinkowski, 2007: 83. old.).

A jelenlegi AS2 alapján a könyvvizsgáló minden kontrollra azonos súlyú könyvvizsgálói bizonyítékot kell, hogy szerezzon, tekintet nélkül az adott kontroll kockázatára. Ez sokba kerül.²² Az is vitatott kérdés Európában, hogy közzétételre kerüljenek-e a pénzügyi beszámolókkal kapcsolatos belsőkontroll-rendszerek hatékonyságában tapasztalható lényeges hiányosságok. Ebben az esetben arról nemcsak a tulajdonosok, hanem a versenytársak is tudomást szereznek, ami ronthatja a társaság versenyképességét.

A SEC és a PCAOB nagy figyelmet fordít az alkalmazási tapasztalatok értékelésére. Igyekeznek az elismert előnyök megtartása mellett megtalálni a helyes választ a fenntartásokra. Folyamatban van az AS2 teljes megújítása. A szakmai közvélemény nagy várakozással néz az új standard kibocsátása elé. Az új standardban megváltozik a kockázatértékelés elvére és szerepére vonatkozó koncepció. Remélhetően a részletes, leíró jellegű utasítás helyett elvi útmutatást nyújt majd. Az új standard a PCAOB szándéka szerint nem kényszeríti a könyvvizsgálókat szükségtelen munka elvégzésére.

Álláspontunk szerint fontos, hogy az eddiginél lényegesen nagyobb szerepet kapjon a könyvvizsgálói folyamatban a könyvvizsgáló saját ítéletalkotása. Az auditorok által megszerzendő bizonyítékoknak korrelációs kapcsolatban kell lennie az adott kontrollhoz fűződő kockázattal.

Követi-e Európa a belső kontrollok hatékonyságát illetően a SOX-modellt? A kérdéssel kapcsolatban az Európai Bizottság, a FEE és az Európai Társaságirányítási Fórum megegyező álláspontja, hogy nincs szükség európai szintű jogszabályra, amely előírná az igazgatósági testületek számára a belső kontrollok hatékonyságának az igazolását. Európában ma nincs bizonyított igény egy ilyen tartalmú jelentés közzététele iránt.

Az viszont napjainkban is nagyon fontos, hogy tanuljunk a SOX-törvény eddigi alkalmazási tapasztalataiból. A SOX 302. és 404. cikkeinek értelmében a felsővezetés a belsőkontroll-folyamatokról szóló nyilvános közzétételi felelőssége és a hozzá kapcsolódó könyvvizsgálat alapján kétségkívül rákényszerül a kulcsfontosságú üzleti folyamatok ellenőrzésének rendszeres felülvizsgálatára. Ez megeremti a hiányosságok folyamatos felszámolásának lehetőségét, és módot ad a meglévő kontrollfolyamatok hatékonyságának újragondolására. Nagy Péter a SOX 404. cikke vonatkozásában felhívja a figyelmet az előírások pozitív hatásaira, hangsúlyozva, hogy az előírások okozta kényszer a menedzsment oldaláról lehetőségként is értelmezhető.

Rámutat a SOX követelményeinek a „dokumentum-menedzsment-rendszerek” fejlesztésére gyakorolt ösztönző hatására és az elért eredményekre (Nagy Péter, 2005: 134–135. old.).

Az európai szakemberek széles körű véleményét megjelenítő FEE azt az álláspontot képviseli, hogy hozzájárulna a befektetők pénzügyi beszámolóba vetett bizalmának növeléséhez, ha az EU bevezetne egy jogszabályi követelményt a társaságok folyamatos számviteli elszámolási rendszerére vonatkozóan. Jelenleg a 4. és a 7. irányelvek a pénzügyi beszámolóra vonatkozó követelményeket foglalják magukba. A pénzügyi beszámolók információs forrását képező számviteli elszámolási rendszerre vonatkozóan nincsenek jogszabályi követelmények.

Szükség van-e EU-szinten új jogszabály bevezetésére, tehető fel a kérdés. Hogyan viszonyul ez a bizottságnak az üzleti környezet egyszerűsítéséről a közelmúltban kiadott közleményéhez (European Commission, 2007)? A kérdésre adandó válaszhoz az új szabályozás bevezetésével járó költségnövekedés és a bevezetés által elérhető előnyök értékelése vihet közelebb.

A nemzeti szabályozások a tagországok többségében már ma is kiterjednek a pénzügyi kimutatásokat alátámasztó folyamatos számviteli elszámolások fenntartására. Hazánk is azokhoz a tagállamokhoz tartozik, amelyek törvényi szinten szabályozzák a gazdálkodók könyvvezetési kötelezettségét (A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény). A nemzeti szabályozások jellemzőiben azonban lényeges eltérések vannak. Mivel a számviteli információs rendszer a társaságok folyamatba épített belső kontrolljainak egyik fő összetevője, az EU-tagállamok egységes szemléletű szabályozásának megteremtése e területen kiemelt jelentőséggel bír. Az utóbbi állítás fontosságát aláhúzza a csődesetek és pénzügyi botrányok elleni védelem megerősítésének előtérbe kerülése (European Commission, 2004). A befektetői bizalom növelése érdekében szükségesnek látszik a fenti tagállami követelmények közösségi szintű megjelenítésére egy elvi alapú uniós alapkövetelmény bevezetése.

Szükség van-e könyvvizsgálói bizonyosság nyújtására a kockázatkezelés és a belső kontrollok megfelelőségével kapcsolatban? – merül fel a széles szakmai körben vitatott kérdés. Ismerve a kötelező auditkövetelmény alá tartozó európai társaságok összetételét, előrevetíthető az a megállapítás, hogy az amerikai ún. integrált hármass audit, magas költségeinél fogva, a társaságok többségénél nem tesz eleget a költség-haszon elv követelményének.

A leggyakoribb szakmai álláspont, hogy amennyiben a körülmények indokolják a kockázatkezelésben

és a belső kontrollokban a külső könyvvizsgáló által nyújtott bizonyosság megszerzését, a könyvvizsgáló ezt a munkát lehetőleg a jog szerinti könyvvizsgálattól megkülönböztetett, egyéb bizonyossági megbízás keretében végezze. A könyvvizsgálóknak és az irányítással megbízottaknak együtt kell kialakítaniuk a jog szerinti könyvvizsgálattól megkülönböztetett bizonyosságnyújtási szolgáltatások hasznos formáit.

Az IAASB 2004-ben közzétette a múltbeli pénzügyi információkon kívüli egyéb szolgáltatásokkal kapcsolatos bizonyosság nyújtásáról szóló ISAE 3000 nemzetközi könyvvizsgálati standardot. Ezen standard általános útmutatást nyújt az egyéb bizonyossági szolgáltatások végzéséhez²³.

Az egyéb bizonyossági megbízások tárgya különböző lehet, mint pl. a cikk fókuszában álló belsőkontroll-rendszerek, az IT-rendszerek, a társaságirányítási kódexeknek való megfelelés, vagy a nem pénzügyi teljesítményekről szóló információk. A nemzetközi tapasztalatok értékelése alapján kialakított álláspontunk, hogy az egyéb bizonyossági megbízások teljesítéséhez elengedhetetlen a megbízás tárgyának méréséhez és értékeléséhez megfelelő kritériumrendszer, vagy egy általánosan elfogadott összehasonlítási alap (benchmark) megteremtése.

A belsőkontroll-rendszerekre irányuló külsőbizonyosság-nyújtás előfeltételeként vagy az értékeléshez szükséges kritériumok rendelkezésre állását, vagy az adott megbízáshoz kialakított konkrét kontrollcélok ismeretét tekintem.

A könyvvizsgálói szakmának további erőfeszítéseket kell tennie, hogy előrelépjen az ISAE 3000 útmutatásainak konkrét alkalmazásában a belsőkontroll-rendszerekhez kapcsolódó külső bizonyosság nyújtása céljából. Szükségesnek látszik további IAASB standard kibocsátása, amely a könyvvizsgálói bizonyosság speciális kérdéseiben nyújt segítséget a könyvvizsgálóknak.

Magyarországi tapasztalatok

Szabályozás

Magyarországon a belsőkontroll-követelmények elméleti alátámasztottságáról a jelenlegi szabályozásokban a nemzetközileg elismert keretrendszerek egyike sem található hivatkozás. A szabályozásban mind a jogszabályi forma, mind pedig a jogszabályi erővel nem bíró egyéb szabályozás megtalálható.

A követelmények jogszabályi szintű megfogalmazásával az államháztartási szférára és a pénzügyi szervezetekre vonatkozóan rendelkezünk.

A privát szférában a gazdasági társaságokról szóló törvény e területen nem nyújt általános szabályozást a

társaságok számára. A gazdálkodók folyamatos könyvvezetési tevékenységét, pénzügyi beszámolását, valamint közzétételi követelményét, a könyvvizsgálatot is beleértve, a számviteli törvény szabályozza.

A Budapesti Értéktőzsde Részvénytársaság (Tőzsde) által kibocsátott „Felelős Vállalatirányítási Ajánlások” magukba foglalják a kockázatkezelés és a belső kontrollok területén a tőzsdei társaságok számára ajánlott gyakorlatra vonatkozó javaslatokat (Budapesti Értéktőzsde Rt., 2004).

Ezek a javaslatok a következők:

- Az igazgatóság feladatát képezi a pénzügyi és számviteli jelentések tisztaságának biztosítása, a kockázatkezelési irányelvek meghatározása és menedzsment által a belső kontrollok egy olyan stabil rendszerének kialakítása, amely biztosítja, hogy a vállalat a kitűzött teljesítmény és nyereség céljait elérje.
- Az igazgatóság a kockázatkezelési irányelvek közzétételével biztosítja a részvényeseket arról, hogy a lényeges belső és külső működési, pénzügyi, jogi megfelelési és egyéb kockázatokat folyamatosan kiértékelik, és a belsőkontroll-rendszerek biztosítják azok kezelését. A tájékoztatásnak ki kell térnie az alkalmazott kockázatkezelési politika, illetve a főbb kockázatok áttekintő ismertetésére. Az igazgatóság felelős azért, hogy a részvényesek évente legalább egyszer (az éves jelentésben) tájékoztatást kapjanak a vállalat működését, gazdálkodását befolyásoló kockázati tényezőkről.
- A belsőkontroll-rendszerek részeként a vállalatok kialakítanak egy úgynevezett függetlenített belső ellenőrzési csoportot, amely az igazgatóság vagy a felügyelőbizottság és a menedzsment számára rendszeresen objektív és független jelentést tesz a kockázatkezelés, a belsőkontroll-mechanismusok, és a vállalatirányítási funkciók megfelelő működéséről.
- A belső ellenőrzési szervezeti egység az igazgatóságnak vagy a felügyelőbizottságnak, vagy az auditbizottságnak alárendelten működik, és szervezetenként elkülönül a vállalat operatív vezetését végző menedzsmenttől.
- Az auditbizottság az igazgatóság és a felügyelőbizottság számára felügyeli a kockázatkezelés hatékonyságát, a belsőkontroll-rendszer működését és a belső audit tevékenységét.²⁴

A Felelős Vállalatirányítási Ajánlások 2. számú mellékletét képezi a Felelős Vállalatirányítási Nyilatkozat, amely az ajánlások kijelölt pontjait tartalmazza. A tőzsdei vállalatok számára a nyilatkozat elkészítése és közzététele a tőzsdei szabályzatban rögzített kötele-

zettséget jelent. A nyilatkozatban a tőzsdei vállalatok a kijelölt témákban összevetik a saját irányítási gyakorlatukat az ajánlásokkal. Amennyiben a kibocsátó által követett gyakorlat megegyezik az ajánlások vonatkozó pontjával, azt „igen” válasszal kell jelölni. Amennyiben a társaság valamely ajánlást nem, vagy eltérő módon alkalmaz, akkor meg kell magyarázni az eltérés okát. Ez a gyakorlat összhangban van az Európai Bizottság által javasolt a „comply or explain”, azaz „megfelelni vagy magyarázni” elvvel.

A Gazdasági Társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) 312. § értelmében az igazgatóság felelősségét képezi, hogy nyilvános részvénytársaságok esetében a számviteli törvény szerinti beszámolóval együtt terjessze elő a felelős társaságirányítási jelentést az éves rendes közgyűlésen. Amennyiben a társaságnál felügyelőbizottság működik, jóváhagyásával kell a jelentést a közgyűlés elé terjeszteni. A felelős társaságirányítási jelentés tartalmát a 312 § (2) bekezdése az alábbiak szerint határozza meg: „A jelentésben az igazgatóság összefoglalja a részvénytársaság által az előző üzleti évben követett felelős társaságirányítási gyakorlatot és nyilatkozik arról, hogy milyen eltérésekkel alkalmazta a Budapesti Értéktőzsde Felelős Társaságirányítási Ajánlásait. A jelentést a részvénytársaság honlapján közzé kell tenni.” A nyilatkozattal kapcsolatban sem a Gt., sem a tőzsde nem nevez meg könyvvizsgálói feladatot.

A Felelős Vállalatirányítási Nyilatkozat jelenlegi tartalmában nem tesz eleget a Gt. fenti követelményeinek.²⁵ A Gt. a felelős társaságirányítási jelentésben a nemzetközi legjobb gyakorlatok alapján a „megfelelni vagy magyarázni” elvre épülő összehasonlító rész mellett előírja a társaság által követett felelős társaságirányítási gyakorlat leíró jellegű ismertetését is.

Az ajánlások jelentős feladatokat fogalmaznak meg a kockázatok kezelésére, a pénzügyi, működési és a megfelelési kontrollok tervezésére és fenntartására. Ezeket a javaslatokat a nyilatkozat azonban csak töredékében tükrözi vissza²⁶. A kérdésekre a „megfelelni vagy magyarázni” elv értelmében adott igen-nem válaszok alapján nem teljesül sem a Gt., sem az uniós irányelvek vonatkozó követelménye, a rendszerek fő jellemzőinek ismertetése.

A továbblépéshez szükségesnek tartjuk az ajánlások és a nyilatkozat tartalmának felülvizsgálatát, a hatályos magyar jogszabályoknak, az uniós irányelveknek²⁷ és a nemzetközi legjobb gyakorlatoknak való megfelelés szempontjából. Javasoljuk a nyilatkozat tartalmának a nemzetközi legjobb gyakorlatoknak megfelelő kibővítését, és a „megfelelni vagy magyarázni” elvnek az ún. „leíró szemlélettel” történő kiegészítését.

Gyakorlati tapasztalatok

Vizsgálatot folytattunk a Budapesti Értéktőzsdén jegyzett, a 2005. üzleti évről Felelős Vállalatirányítási Nyilatkozatot közzétevő – szám szerint 41 – társaságra vonatkozóan. A társaságoknál alkalmazott kontroll- és kockázatkezelési rendszerek tervezésére, fenntartására vonatkozó kérdés a nyilatkozatban részét képezi az első kérdésnek, amely arról szól, hogy az igazgatóság feladatai kiterjednek-e az Ajánlásban meghatározottakra. A Nyilatkozatban adott válaszok alapján a társaságok egységes képet mutatnak az igazgatóság feladatkörének meghatározásában. Egy társaság kivételével valamennyien megfelelnek az ajánlásokban megfogalmazottaknak.

A nyilatkozatban adott magyarázatok alapján azonban megállapítható, hogy néhány társaság – bár a kérdésre igennel válaszolt – megjegyzi, hogy bizonyos területekre nem terjed ki az igazgatóság hatásköre, vagy azért, mert még nem került az adott feladatkör részletes kidolgozásra, vagy mert az adott feladat a közgyűlés, illetve a vezérigazgató hatáskörébe tartozik.

A kérdésre nemmel válaszoló egy társaság is megjegyzi, hogy az ajánlásban felsorolt feladatok több mint felére kiterjed az igazgatóság feladatköre.

Mivel a leíró szemlélet alkalmazása teljességgel hiányzik a magyar gyakorlatból, a nyilatkozat alapján az igazgatóság feladatkörénél nem tudjuk megállapítani, hogy részleteiben mire terjed ki. Ilyenképpen nem áll módunkban képet alkotni a kontrollok tervezése és fenntartása terén folytatott gyakorlatokról. A nyilatkozat 10. pontjával kapcsolatos vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy a kockázatkezelés irányelveit mindössze 11 társaság (27%) hozta nyilvánosságra, további 5 társaságnál folyamatban van az irányelvek kidolgozása, illetve közzététele.

A fennmaradó társaságok többsége csak a főbb kockázati tényezők nyilvánosságra hozatalát tartja szükségesnek. Többen megjegyzik, hogy a kockázatkezelés folyamatos tevékenység, melynek szabályozását a vonatkozó jogszabályok és ISO-szabványok alapján alakították ki. Több társaságnál az üzleti titok, illetve a társaság versenypozíciójának védelmével indokolták a közzététel elmaradását.

A GKI Gazdaságkutató Rt. és az Ernst & Young 2001-ben „A kockázatkezelés helyzete a magyar vállalati szférában” címmel közöltek gyorsjelentést a 250 fő felett foglalkoztató vállalatok körében végzett felmérés eredményéről. A kérdőívet a megkérdezettek 10 százaléka, azaz 116 vállalat töltötte ki. Az utóbbiak árbevételeli mutatóik alapján 20 százalékos arányt képviseltek.

A felmérés eredménye szerint Magyarországon a 250 fő felett foglalkoztató vállalati kör több mint 80 százalékánál létezik kockázatkezelés, ám a vállalatok felénél to-

vábbi fejlesztéseket tartanak szükségesnek. A vállalatok felénél a kockázatkezelés még mindig a hagyományos, az egyes kockázatokat elkülönítetten kezelő tevékenységként működik. A társaságok többségénél hiányzik a stratégiai és egyéb célokkal összefüggő kockázatkezelés átfogó rendszere. A vállalatok 75 százalékánál nem jelöltek meg a kockázatért felelős személyt. Az volt a tapasztalat, hogy a válaszadó társaságok többsége nem rendelkezik egységesen alkalmazandó kockázatfelmérési módszertannal (60%), illetve írásba foglalt kockázatkezelési alapelvekkel vagy szabályzattal (71%).

A felmérések eredményei mind a tőzsdei, mind az általános vállalati körben azt igazolják, hogy jelentős előrelépésre van szükség a kockázatkezelés és a belső kontrollok területén.

A jogi és egyéb szabályozás elvi alapjainak megerősítése, valamint az európai konvergenciát elősegítő legjobb gyakorlatok bevezetése nagy kihívást jelent mind a szabályalkotók, mind a társaságok számára.

Következtetések és javaslatok

A kockázatkezelés és a belső kontrollok szabályozását elvekre kell alapozni. Konszenzus alakult ki az európai továbblépésben arról, hogy meg kell határozni azokat a releváns elveket és legjobb gyakorlatokat, amelyek a költség-haszon elv figyelembevételével legjobban szolgálják a vállalati stratégiai és operatív célok elérését. Az általánosan elfogadott elvek és legjobb gyakorlatok elősegítik az Unión belüli konvergenciát, amelyben jelentős előrelépésre van szükség.

A továbblépés érdekében további kutatások szükségesek, és teret kell adni a szakmai viták keretében a különböző nézetek ütköztetésére. Tanulnunk kell a tapasztalatokból, az elkövetett hibákat is beleértve. A fejlesztésnél előnyben kell részesíteni az evolúciós szemlélet alkalmazását, amelynek értelmében a vállalatok több év folyamán az általánosan elfogadott kritériumok kialakításával párhuzamosan, fokozatosan néznek szembe az alkalmazás újabb és újabb kihívásaival.

A vállalatok belsőkontroll-rendszerei a társaságirányítási visszaélések elleni védekezés első vonalában helyezkednek el. Eszközüül szolgálnak a tulajdonosok számára az igazgatóság és a menedzsment elszámoltathatóságának megteremtéséhez. Széles szakmai körben elfogadott vélemény, hogy e rendszerek általános célját a sikeres üzletmenetet veszélyeztető kockázatok kezelése és a pénzügyi beszámolás minőségének javítása jelenti. A megfelelő kockázatkezelés és belsőkontroll-rendszerek működtetése minden vállalat számára üzleti érdek.

Egyre szélesebben elismert álláspont, hogy az üzleti nyereség jelentős része a sikeres kockázatkezelés jutal-

ma. Ha a menedzsment és az irányítással megbízottak túlzottan törekednek a kockázatvállalás elkerülésére, az azt is jelenti, hogy lemondanak az így elvesztett lehetőségek jutalmáról. Ezek a lehetőségek nem épülnek be az üzleti tervbe, ezért fontos, hogy a kockázatkezeléssel kapcsolatos szabályozás ne fogja vissza a vezetők kockázatelfogadási hajlandóságát. Nem a kockázatok kiküszöbölésére, hanem azok kezelésére kell a hangsúlyt helyezni.

A tőzsdei társaságoknak a belső kontrollokról és a kockázatkezelésről szóló közzététellel világossá kell tenniük a befektetők részére a részvénytulajdonosok által viselt kockázatokat. A megfelelő közzététel hozzájárul a társasági működés átláthatóságának növeléséhez, és ezáltal a befektetői bizalom helyreállításához.

A 4. és a 7. irányelvek előírják a tőzsdei vállalatok számára a pénzügyi beszámolási folyamattal kapcsolatos belsőkontroll- és kockázatkezelési rendszerek fő jellemzőinek ismertetését. Az erről szóló jelentés konzisztenciájának kialakítása érdekében szükségesnek látjuk a fő jellemzők ésszerű ismertetésével kapcsolatos közös kritériumok európai szinten történő meghatározását. Nincs szükség viszont a jelentés európai keretének rögzítésére. A 4. és 7. irányelvek mint keretszabályozások ugyanis minimum követelményt tartalmaznak, amelynek a tagállamok magasabb szinten is eleget tehetnek. Ezért a konvergencia érdekében a fentiekben túl feltétlenül szükségesnek látjuk, hogy a szakemberek egységes álláspontot alakítsanak ki a belsőkontroll- és a kockázatkezelési rendszerekkel kapcsolatos, a közérdeket legjobban szolgáló jelentés egységes tartalmáról mind az irányítással megbízottak, mind a könyvvizsgáló oldaláról nézve.

A közzétételi követelmények meghatározásánál tudatában kell lenni a szabályalkotóknak azzal a ténnyel, hogy minél nagyobbak a közzétételi követelmények, annál magasabb a cégeknél felmerülő adminisztratív költségek összege, és annál nagyobb kihívással kell szembenézni az irányítással megbízottaknak és a menedzsmentnek. Az adminisztratív költségek csökkentésére való törekvés azonban nem hátráltathatja a közérdekű célok megvalósítását. Ilyen célok például a befektetővédelem, a piaci stabilitás vagy az érintettek megfelelő információval való ellátása.

Az EU-tagállamok nemzeti szintű szabályozásai a jelenlegi állapot szerint változatos képet mutatnak a 2006-ban hatályba lépett EU-irányelvi követelményekkel történő összevetésben. Ezért az irányelvi követelmények adaptálásának elősegítése érdekében el kell ismerni, hogy egyes tagállamok számára nagy kihívást jelent a követelmények bevezetése, és ez időt igényel. Közösségi szinten szükség van a tagállamokban bekövetkezett előrelépések szoros nyomon követésére

alkalmas mechanizmusok kialakítására. Az USA-ban és Európában jelentős eltérések tapasztalhatók a szabályozási háttér, a történelmi és a kulturális hagyományok között. Az európai szakemberek úgy vélik, hogy az amerikai szabályozás Európa számára nem nyújt követendő modellt. Európában ma nincs bizonyított igény a belső kontrollok hatékonyságának igazolását tartalmazó jelentés közzététele iránt.

A könyvvizsgálói szerepvállalást illetően az irányelvek modernizálása nem terjeszti ki a könyvvizsgálói bizonyosság nyújtását a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata részeként a belső kontrollokra. A könyvvizsgálóknak és az irányítással megbízottaknak együtt kell kialakítani a jog szerinti könyvvizsgálattól megkülönböztetett, bizonyosságot nyújtó szolgáltatások hasznos formáit.

Az amerikai ún. integrált hármasság audit költségeit tekintve az a tapasztalat, hogy a kötelező auditkövetelmény alá tartozó európai társaságok többsége számára elviselhetetlen költségterhet jelentene.

A bizottság és a FEE közös álláspontja, hogy a könyvvizsgálók felelőssége a kockázatkezelés és a belső kontrollok vonatkozásában nem haladhatja meg a vállalat irányítóinak felelősségét. Lényeges, hogy a könyvvizsgálói felelősség reálisan és ésszerűen viszonyuljon a nem megfelelő könyvvizsgálói jelentés kibocsátásának következményeire.

A könyvvizsgálói szakmának további erőfeszítéseket kell tennie a belsőkontroll-rendszerekhez kapcsolódó külső bizonyosság nyújtását támogató módszertani alapok fejlesztéséért. Ennek támogatására szükség van egy új IAASB standard vagy útmutatás kidolgozására, amely a könyvvizsgálói bizonyosság speciális kérdéseiben nyújt segítséget a könyvvizsgálóknak.

A kockázatkezelés és a belső kontrollokért való felelősség elsősorban az irányítással megbízottakat terheli. Az ő feladatuk, hogy beleágyazzák ezt a felelősséget az egész szervezetbe, a menedzsment és az alkalmazottak cselekedeteibe, beleértve a belső ellenőrzési funkció megfelelő betöltésének felelősségét is. Az irányítással megbízottak a kockázatok ésszerű kezelésének határáig terjedően vonhatók felelősségre.

A cikkben néhány helyen utaltam a kockázatkezelés és belsőkontroll-rendszerek ember- és szervezetfüggő elemeire. Fontosnak tartom a vállalati értékrendet, a tisztességes és etikus magatartás szervezeti alapelemeit lefektető etikai kódex megalkotását, és az abban rögzített szerinti vállalati kultúra megvalósítását. A jövőbeni fejlődés legnagyobb kihívásaként tekinthető, hogy miként lehet az etikai kódexben lefektetetteket mind a vezetés, mind az alkalmazottak részéről a mindennapokra integrálni. Ennek a nézőpontnak az előtérbe állítása egy másik cikk témáját képezi.

Lábjegyzet

- ¹ A Cadbury Bizottságot a fent említett pénzügyi botrányok hívták életre. A bizottság nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő szerepet játszott a társaságirányítás fejlődésében.
- ² Jaime Caruana, a Spanyol Központi Bank elnöke és a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság elnöke.
- ³ A COSO fogalom teljes kifejtése a későbbiekben látható.
- ⁴ Köszönöm Lázár Lászlónak, hogy lektori véleményében felhívta a figyelmemet a fogalmi tisztázás szükségességére.
- ⁵ Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission (COSO).
- ⁶ A tőzsdefelügyelet funkcióját látja el az USA-ban (Security and Exchange Commission).
- ⁷ A Pénzügyi Beszámolási Tanács (Financial Reporting Council) adja ki az Egyesült Királyság Társaságirányításról szóló Egyesített Kódexét.
- ⁸ Canadian Institute of Chartered Accountants (1994): The Framework of Criteria of Control (CoCo).
- ⁹ Az irányítással megbízottak kifejezést (angolul: those charged with governance) azon személyek szerepének megjelölésére használjuk, akiket a társaság felügyeletével, ellenőrzésével és vezetésével bíznak meg (FEE, 2005: 37. old.). Az irányítással megbízott személyek egyszintű (a magyar társasági jog fogalmai szerint: egységes) irányítás esetén az igazgatótanács tagjai, kétszintű irányítás esetén az igazgatóság és a felügyelőbizottság tagjai.
- ¹⁰ A menedzsment alatt a mindennapi irányítást ellátó vezető állású munkavállalókat, más szóval a végrehajtó vezetői testületet értjük. (FEE, 2005: 37. old.). A gyakorlatban átfedés tapasztalható a két kategória között. A menedzsment azon tagjai, akik egyben az igazgatósági testületnek is tagjai, az irányítással megbízottak köréhez tartoznak.
- ¹¹ A 2006/43/EK irányelv a jog szerinti könyvvizsgálattal az éves beszámolók, illetve a konszolidált éves beszámolók közösségi jog által előírt vizsgálatoként határozza meg (2. cikk).
- ¹² Az IAASB az IFAC – a Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége, angolul az International Federation of Accountants – standard alkotó testülete; ISA: International Standards on Auditing, Nemzetközi könyvvizsgálati standard.
- ¹³ A következőkben az ISA 315 angol szövegére támaszkodunk. ISA 315: Understanding the entity and its environment and assessing the risk of material misstatements.
- ¹⁴ Az információrendszer-auditorok számára útmutatást nyújtó Control Objectives for Information and Related Technology (COBIT) keretrendszer is a COSO-közélféltre épül.
- ¹⁵ Jaap Winter elnökként vezette a szakértői bizottság munkáját.
- ¹⁶ A fogalmi tisztázás érdekében forrásként az irányelv angol nyelvű szövegére támaszkodunk.
- ¹⁷ A jog szerinti könyvvizsgálattalról szóló irányelv 2. cikke (13. pont) szerint a közérdeklődésre számot tartó társaságok azok a társaságok, amelyek értékpapírjait bármely tagállam tőzsdéjén kereskedésre befogadták – a jegyzett társaságok – a bankok és más pénzügyi vállalkozások, valamint a biztosítótársaságok. Az irányelv a tagállamok számára megadja a lehetőséget, hogy a fenti társaságokon túl közérdeklőnek tekintse azokat a társaságokat, amelyek az üzleti tevékenységük természete, mérete vagy az általuk foglalkoztatottak száma alapján a közérdek szempontjából jelentősek.
- ¹⁸ A 2006/46/EK irányelv hazai jogszabályi környezetbe történő beépítésével járó kihívások áttekintését ld. a Bordáné Rabóczki Mária, 2006 cikkben.

- ¹⁹ A 17. sz. lábjegyzetben tett megállapítás a 2006/46/EK irányelv-re is vonatkozik.
- ²⁰ Nagy Péter a SOX-törvény 404. cikkét és annak amerikai és USA-n kívüli hatásait mutatja be cikkében (Nagy Péter, 2005).
- ²¹ Csak a megfelelés hiánya esetén áll fenn a könyvvizsgáló külső jelentési kötelezettsége.
- ²² 2004-ben az USA-ban a SOX követelményei miatt fellépő munkatöbblet következtében a Négy Nagy megduplázta a könyvvizsgálatból származó bevételét. Forrás: Accountancy, March 2005.
- ²³ International Standard on Assurance Engagements (ISAE) – Bizonyosságot nyújtó megbízásokra vonatkozó nemzetközi standard
- ²⁴ Jelenleg az ajánlások nem határoznak meg egyértelmű követelményt az igazgatósági testületek felé a belső kontrollok hatékonyságának legalább évenkénti értékelésével kapcsolatosan. A kockázatkezelés hatékonyságának felülvizsgálata az auditbizottság feladatát képezi.
- ²⁵ A Budapesti Értéktőzsde Zrt. 2007. október 26-án közzétette a Felelős Társaságirányítási Ajánlásokat, amely a 2004-ben nyilvánosságra hozott Felelős Vállalatirányítási Ajánlásokat 2008-tól váltja majd fel. Jelen cikkben az érvényben lévő Felelős Vállalatirányítási Ajánlásokhoz fűzünk megjegyzéseket.
- ²⁶ Az 1. pontban a kockázatkezelés és a belsőkontroll-rendszerek megtervezésére és megfelelő működésére az igazgatóság feladatkörén belül, és a 10. pontban a kockázatkezelés irányelveinek nyilvánosságra hozatalára kérdez rá.
- ²⁷ A 2006/46/EK irányelvnek a számviteli törvényben történő adaptálása folyamatban van.

Felhasznált irodalom

- Állami Számvevőszék* (2005): Ellenőrzési szakkifejezések és magyarázatuk (szótár és glosszárrium). Ász – Módszertani Kiadványok
- Basel Committee on Banking Supervision* (1998): Framework for International Control Systems in Banking Organisations
- Bordáné Rabóczki M.* (2004): Vállalati kormányzás és könyvvizsgálát. Számvitel–Adó–Könyvvizsgálát 46. évf. 3. sz. pp. 117–122.
- Bordáné Rabóczki M.* (2006): A társaságirányítás szabályozása az Európai Unióban – Merre tartunk? Vezetéstudomány, 2006. 27. évf. 10. sz. pp. 2–10.
- Bordáné Rabóczki M.* (2006): Változó vállalatirányítási szabályok. Számvitel–Adó–Könyvvizsgálát, 48. évf. 12. szám, pp. 524–528.
- Bordáné Rabóczki M.* (1989): Vezetői ellenőrzés és a felelősségi központok rendszere. In: Ipargazdaság, 1989. 41. évf. 11. sz. p. 6–14.
- Budapesti Értéktőzsde Rt.* (2004): Felelős vállalatirányítási ajánlások. Budapest
- Cadbury Committee* (1992): Cadbury Report. UK, December
- Canadian Institute of Chartered Accountants* (1994): The Framework of Criteria of Control
- Caruana, J.* (2005): Basel II and Corporate Governance Issues. 2nd IFSB Summit 2005, Qatar, 24 May
- COSO* (1992): Internal Control – Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
- COSO* (2004): Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
- Czakó E. – Chikán A.* (2007): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból – 2004-2006. Vezetéstudomány, 38. évf. 5. szám, pp. 2–8.
- Economist Intelligence Unit* (2002): Corporate Governance. The New strategic imperative.
- European Commission* (2002): A Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe, Winter Group Report, 4 November
- European Commission* (2003a): Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward. Brussels, 21 May
- European Commission* (2003b): Reinforcing the Statutory Audit in the EU. Brussels, 21 May.
- European Commission* (2004): Communication on Preventing and Combating Corporate and Financial Malpractice. Brussels, 27 September
- FEE* (2003): Discussion paper on the financial reporting and auditing aspects of corporate governance. July
- FEE* (2005): Risk Management and Internal Control in the EU. Discussion Paper, March
- Fekete I.-né* (2005): Változó vállalatirányítási rendszer Európában. Számvitel–Adó–Könyvvizsgálát, 47. évf. 4. szám, pp. 170–172.
- GKI Gazdaságkutató Rt. – Ernst & Young* (2001): „A kockázatkezelés helyzete a magyar vállalati szférában – Gyorsjelentés
- IFAC* (2007): Handbook on International Standards on Auditing. New York, USA
- Information Systems Audit and Control Foundation, IT Governance Institute* (2000): COBIT – Control Objectives for Information and Related Technology
- Lukács J.* (2007): Mérleghamisítások. Szédítő mutató. Figyelő 25. szám, pp. 52–53.
- MKVK* (2005): Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok. MKVK Oktatási központ Kft.
- Nagy Péter* (2005): A Sarbanes-Oxley törvény 404. cikkelyének hatása. Számvitel–Adó–Könyvvizsgálát, 47. évf. március, pp. 132–135.
- Nemzetközi Belső Ellenőrzési Standardok* (2005) <http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf>
- OECD* (2004): Principles of Corporate Governance
- Parkinson, M. and Baker, N.*, (2005, p.18.) IT and Enterprise Governance. Information Systems Control Journal, Volume 3 pp. 17–21.
- Ramona Dzinkowski* (2007): Sarbox lite?, Accountancy, April, pp. 82–83.
- Romano, R.* (2004): The Sarbanes-Oxley Act and the Making of Quack Corporate Governance. European Corporate Governance Institute, Finance Working Paper No. 52/2004
- Turnbull Committee* (1999): „Internal Control: Guidance for Directors on the Combined Code”, The Institute of Chartered Accountants in England and Wales.

Turnbull Review Group (2005): Review of the Turnbull Guidance on Internal Control. Financial Reporting Council, June

2006. évi IV. törvény a Gazdasági Társaságokról

Directive 2006/46/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 amending Council Directives 78/660/EEC on the annual accounts of certain types of companies, 83/349/EEC on consolidated accounts, 86/635/EEC on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions and

91/674/EEC on the annual accounts and consolidated accounts of insurance undertakings

Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of The Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC

Cikk beérkezett: 2007. 7. hó

Lektorai vélemény alapján átdolgozva: 2007. 10. hó

Szerzőinknek

A Vezetéstudomány a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Karának havi, referált folyóirata. A lapban a vezetési és gazdálkodási tudományterületekhez kapcsolódó témakörök elméleti és gyakorlati kérdéseit elemző és vizsgáló írások jelennek meg. A szerkesztőség (robert.becsky@uni-corvinus.hu) elektronikus formában kéri az írásokat. A cikkeket elektronikus levélben (MS Word fájl formátumban) lehet a szerkesztőséghez eljuttatni.

A lap tudományos folyóirat, ezért szövegek közötti forráshivatkozások és ezek jegyzéke nélküli írásokat nem jelentet meg. A Vezetéstudományban megjelentetni szándékozott kéziratok szerzőitől az alábbi követelmények figyelembevételét kérjük.

A cikkek szokásos terjedelme a hivatkozásokkal, ábrákkal és táblázatokkal együtt 20-24 oldal, 1,5-es sortávolsággal (12-es betűméret, Times New Roman betűtípus). A cikkek első oldalának alján tüntessék fel a szerző foglalkozását, munkahelyét és beosztását, elektronikus levelezési címét, a tanulmány elkészítésével kapcsolatos információkat és az esetleges köszönetnyilvánításokat.

A kéziratához csatolandó egy magyar nyelvű és lehetőség szerint egy angol nyelvű rövid összefoglaló (200 szót nem meghaladó terjedelemben), valamint a cikk fő témaköreit megnevező kulcsszavak jegyzéke.

Kiemeléshez félkövér és dőlt betű használható, aláhúzás nem. Jegyzeteket lehetőleg ne használjanak, amennyiben azok feltétlenül szükségesek, szövegvégi jegyzetként adják meg.

A táblázatoknak és ábráknak legyen sorszáma és címe, valamint – átvett forrás esetén – pontos hivatkozása. Az ábrákat és a táblázatokat a kézirat végén, külön oldalakon, sorszámmal és címmel ellátva kérjük csatolni, helyüket a szövegben egyértelműen jelölve (pl. „Kérem az 1. táblázatot kb. itt elhelyezni!”).

A szövegek közötti bibliográfiai hivatkozásokat zárójelben, a vezetéknev és az évszám feltüntetésével kérjük jelölni: pl. (Veress, 1999); szó szerinti, idézőjeles hivatkozás esetén kiegészítve az oldal(ak) számával (pl. Prahalad – Hamel, 1990: 85.). Amennyiben egy hivatkozott szerzőnek több bibliográfiai tétele van ugyanazon évben, ezeket 1999a, 1999b stb. módon kell megkülönböztetni.

A felhasznált források cikk végén elhelyezett jegyzékét ábcérendben kérjük, a következő formában:

1. példa (könyv): Porter, M.E. (1980): *Competitive Strategy*; New York: The Free Press.
2. példa (folyóiratcikk): Prahalad, C.K. – Hamel, G. (1990): *The Core Competence of the Corporation*; *Harvard Business Review*, május–június, 79–91. o.

A formai követelmények fentiekben érvényesített, ún. „Harvard” rendszeréről (más néven „szerző/év” vagy „név/dátum” hivatkozási módszerről) részletes tájékoztatást nyújtanak az alábbi WEB-címen elérhető források.

Havi folyóirat lévén és a megjelenés átfutási idejének csökkentése érdekében a Vezetéstudomány kefelevonatot nem küld, elfogadás előtt azonban a szerzőknek egyeztetés céljából elküldi a cikk szerkesztett változatát.

Ha a szerző nem járul hozzá cikkének eseti kérésre, elektronikus úton való továbbadásához, kérjük, előre közölje ezt.

Hasznos források:

href="http://www.busmgt.ulst.ac.uk/eru/harvard.html">http://www.busmgt.ulst.ac.uk/eru/harvard.html
 href="http://www.lmu.ac.uk/lss/lss/docs/harvfron.htm">http://www.lmu.ac.uk/lss/lss/docs/harvfron.htm
 href="http://libweb.apu.ac.uk/subjects/reference/harvard.php">http://libweb.apu.ac.uk/subjects/reference/harvard

Szerkesztőség